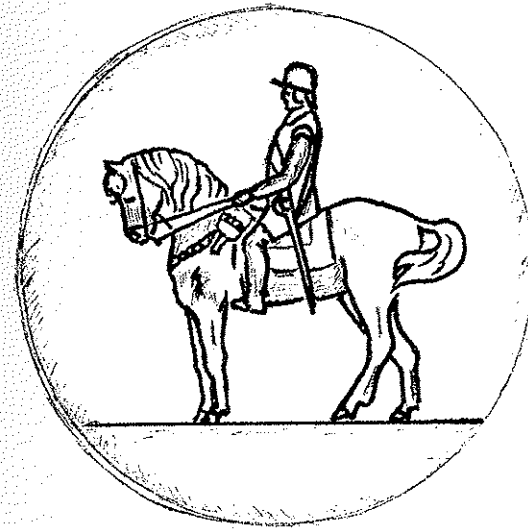

Carl A. E. Reuterswärd

EN VÄSTGÖTA RYTTARE

Berättelsen om stamfadern

ANDERS HOF — REUTERSWÄRD

Carl A. E. Reuterswärd

EN VÄSTGÖTA RYTTARE

Berättelsen om stamfadern

ANDERS HOF — REUTERSWÄRD

Tryckt med bidrag från Reuterswärdska släktföreningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förklaringar	4
Förorord	5
1. Anders Hof växer upp	7
2. Danska kriget börjar. Slaget vid Halmstad	10
3. Slaget vid Lund	12
4. Slaget vid Landskrona	18
5. Danska krigets slut. På rusthållen i Gudhems och Valle härad	19
6. Anders Reuterswärd till Ljunghem	23
7. Namnet och vapnet	25
8. Ryttmästare på båda sidor Vättern	27
9. Ljunghems kyrka	29
10. Anders Reuterswärds sista drabbning	31
11. Efterord	34
Källhänvisningar	35
Källförteckning	37
Bilaga. Avskrift av brev från Anders Hof till Magnus Gabriel De la Gardie	39

FÖRKLARINGAR

Namnet Hof stavas i källorna på olika sätt. Anders skrev själv sitt namn "Anders Hoof". Sköldebrevet är utfärdat för "Anders Hoff". I Generalmöns-terrullorna stavas namnet företrädesvis "Hoof", men även stavningen "Hooff" kan förekomma.

Adelskalendern 1983 inleder släktredovisningen med upplysningen att släkten, som är från Västergötland, förut hette "Hof". Den senare stavningen används i denna framställning.

Västgöta kavalleriregemente organiserades av gamla landskapsfanor 1629. Regimentet benämndes ofta "Västgöta Ryttare". I Indelningsverket nämns regementet såsom "Västgöta kavalleriregemente".

I sköldebrevet för Anders Hoff anges regementet såsom "Westgöte Cawalleriet", "Wästgöte Regemente till Häst" eller såsom "Wästgöte Cavallerie Regemente". 1811 upphörde regementet såsom kavalleri. Det blev nu ett infanteriförband med namnet "Västgöta Regemente". Detta indrogs 1928.

Karl XI drabanter till Häst. Under Karl X Gustafs tid fanns en beriden del av det Kungl Gardet, men denna del upplöstes 1660.

Karl XI lät 1675 omorganisera sitt Garde till "Kongl Maj:tz Lijf-Garde till Häst och foorth".

Ryttardelen utgjordes av ett kompani och benämndes:
"Garde de Corps till Häst,
"Livgardet till Häst" (detta namn används bl.a. av Hakvin Spegel) eller
"Drabanter till Häst" (detta namn används i sköldebrevet).

FÖRORD

Vår släkt kommer från Västergötland, där förfäderna brukade jorden. I slutet av 1500-talet får vi den förste prästen i släkten. Efter honom följer ytterligare en prästgeneration. Därefter är vi framme vid prästsonen Anders Hof. Han tar anställning som ryttare, antas något senare som drabant till häst, tjänar under danska kriget 1675—1679 upp sig till officer och vinner slutligen inträde på Riddarhuset.

Under vår uppväxttid i Skövde bodde vi ganska nära de platser, där Anders Hof och hans föräldrar och farföräldrar hade verkat. Jag har inget minne av att vi syskon särskilt tänkte på detta. Det enda tillfälle, då vi kände närheten till gångna släktled var när föräldrarna hämtade Jakob Reuterswärds begravningsvapen från vinden på Ljunghems herrgård och lät konservera det i Skövde. Det skedde efter överenskommelse med familjen Nobel, som bodde på herrgården. Efter renoveringen hängdes vapnet upp i Edhems kyrka, dit hela familjen for i bil — vilket bara det var ovanligt och spännande för oss barn på den tiden — för att beskåda det. Händelsen inträffade omkring 1925.

Under min Malmötid på 1950-talet fick jag intresse för slaget vid Lund och beslöt att ta reda på Anders Hofs insatser under kriget. Först nu har jag haft tillfälle att genomföra denna tanke. Det har varit fängslande att söka fram uppgifter i bibliotek, arkiv och museer och det kändes efterhand lockande att utvidga ämnet till en berättelse om Anders Hofs levnad.

Denna skildring föreligger nu här. Uppteckningen gör inte anspråk på fullständighet.

Under arbetets gång har det förvånat mig att Anders Hof, som var prästson och alltså borde lärt sig att använda pennan, inte efterlämnat något dokument över sitt liv. Jag har endast funnit en skrivelse från hans hand, men den har inte med hans upplevelser att göra. Denna skrivelse redovisas längre fram.

Inte heller tycks hans barn ha gjort någon uppteckning om faderns liv, varken sonen Lorentz Peter eller dottrarna.

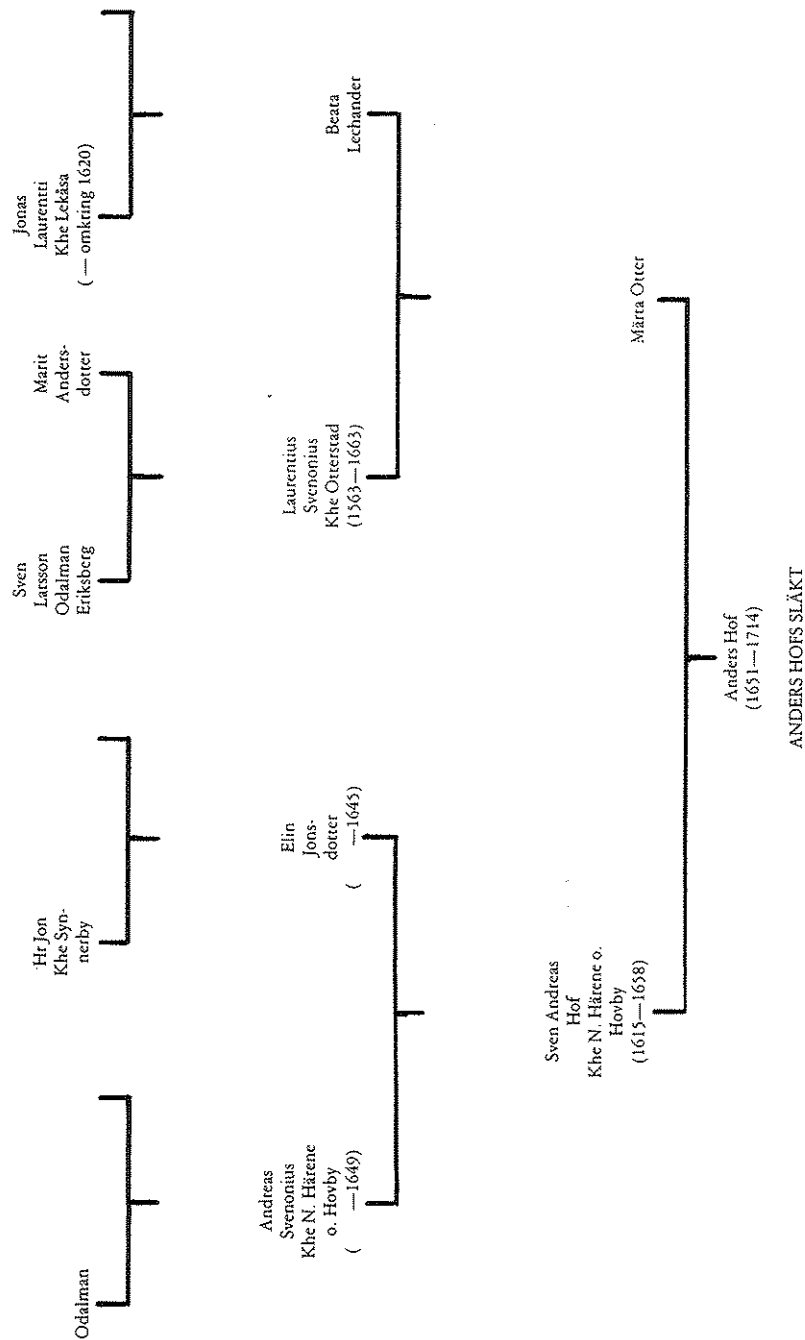
Berättelsen om Anders Hof ger därför endast konturerna av hans liv och vi får tyvärr inte möjlighet att närmare bekanta oss med hans personlighet.

Kanske finns det flera dokument om Anders Hof i arkiven? Det kan finnas upptäckter att göra. Försöka duger. Lycka till.

Till min dotter Eva Norrby, som hjälpt mig med bilderna, och till min svärson Åke, som gjort layouten, framföres ett varmt tack.

Lidingö i december 1983

Carl A. E. Reuterswärd

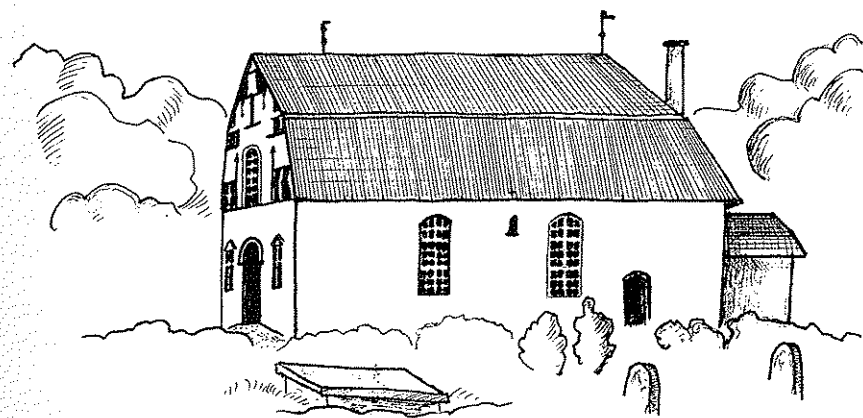
Ann. Khe = Kyrkoherde
Eriksberg är en socken 3,5 mil nordväst Boda.

1. ANDERS HOF VÄXER UPP

Anders Hof föddes 1651 i Norra Härene prästgård, 6 km söder om Lidköping. Drottning Kristina regerade då i Sverige, som sedan några år äntligen njöt fred efter det 30-åriga kriget. Norra Härene socken tillhör Kinnefjärdings härad och införlivades ungefär samtidigt, som Anders föddes, med Läckö grevskap.

Anders far, Sven Andreas Hof, var kyrkoherde i Norra Härene och Hovby församling, där han hade efterträtt sin far några år före Anders födelse. Anders mor var Märta Otter, dotter till Laurentius Svenonius, kyrkoherde i Otterstad på Källandsö, bara några mil från Norra Härene. Det blev så småningom åtta barn i den Hofska familjen och Anders torde ha växt upp någonstans mitt i skaran.

Innan vi fortsätter berättelsen om Anders barndom ska vi bekanta oss lite närmare med hans far- och morföräldrar. Låt oss börja med *farfar* Andreas Sve-

NORRA HÄRENE KYRKA, SYDFASADEN

Andreas Svenonius gravhäll skymtar i förgrunden

nonius, också han på sin tid kyrkoherde i Norra Härene och Hovby församling. Tyvärr vet vi inte när han föddes och ej heller något om hans föräldrar. Sannolikt är dock Andreas Svenonius bondson. Längre fram skall pekats på omständigheter som kan tala för att faderns hemman låg i Lerdala.

Det berättas i Skara stifts Herdaminnen att Andreas Svenonius "ligger begravnen under en sten med följande inskrift: 'Her under ligger begrafven SH Andreas Svenonius, fordom kyrkoherde i Herrene, hvilken i Herranom afsonnade anno 1649 d. 13 juli, med sin k. hustru Elin Jonsdotter, hvilken afsonnade d. 2 febr. 1645'". Elin var, enligt samma källa, "dotter av hr Jon i Synnerby" som ligger strax väster om Skara. Gravstenen finns alltså kvar, men inskriften är numera svår att läsa. Anders fick aldrig se sin farfar och farmor.

Däremot fick Anders tillfälle att träffa sin *morfar*, kyrkoherden Laurentius Svenonius.¹⁾ Denne hade varit med om mycket i sitt långa liv och kunde berätta om krig mot både danskar och polacker. Laurentius kom från en odalmannasläkt i Boråstrakten. Han föddes 1563. Efter studier i Skara blev han komminister där.

Han var med, när danskarna brände Skara 1611 och blev då illa huggen i halsen och miste all sin egendom. 1613 blev han kyrkoherde i Otterstad, som var "sockenkyrka" till Läckö. Det var naturligt att kyrkoherden fick en hel del att göra med slottsherren, som på den tiden var greve Jacob De la Gardie. Bl a tjänstgjorde han som dennes slottspredikant. Han torde också ha åtföljt Jacob De la Gardie under kriget i Polen. Under sina sista år fick han lära känna den nye slottsherren, Magnus Gabriel De la Gardie. Otterstad kyrka tillhörde de kyrkor, som blev föremål för dennes omsorger, och sannolikt var Laurentius med, då Magnus Gabriel lät göra en plan för kyrkans upprustning och utsmyckning.

I sitt första gifte var Laurentius Svenonius barnlös. Han gifte sig andra gången med Beata Lechander, dotter till Jonas Laurentii, kyrkoherde i Lekåsa och stamfar för den Lechanderska släkten. Med Beata hade han åtta barn som kallade sig Otter. Anders mor Märta var yngst i raden. Av Anders sex morbröder blev en officer, en inspektor på Gudhems herrgård och fyra kyrkoherdar i Västergötland. Den enda mostern blev gift med en kyrkoherde också han i en Västgötaförsamling. Morfar Laurentius dog 1663 vid 100 års ålder.

Innan vi lämnar morförelärdhemmet ska vi nämna att mormor Beata hade anledning att med stolthet berätta att hennes far, dvs Anders *mormorsfar*, Jonas Laurentii, var med och undertecknade Uppsala mötes beslut 1593.

Vi konstaterar att det prästerliga påbrät var påfallande stort på både Anders fars och mors sida. Därmed återvänder vi till Anders barndomshem. Anders *pappa* Sven Andreas Hof var en hetlevrad man. Han pliktfullades 1655 av

Skara konsistorium för att han "utan utfrågan eller commission fördristat sig af eget godtycke ifrån sakramentet och kyrkan utsluta en bonde, som honom uti sitt embetes förrättande arguerat".

Medan Anders farfar och morfar fått nöja sig med studier vid katedralskolan i Skara före prästvigningen hade pappa Sven Andreas haft tillfälle att läsa vid gymnasierna i Linköping och Strängnäs och att avsluta studierna vid Universitetet i Uppsala 1637—39. Han prästvigdes 1639. Hans prästgöring blev dock kort, ty han dog 1658 vid 43 års ålder och lämnade mor Märta ensam med de många barnen. Anders var då endast 7 år. Vi får hoppas att Märta fick hjälp av sina många släktingar på prästgårdarna runt om i Västergötland. Kanske hon gifte om sig?

Anders gick troligen i katedralskolan i Skara. Han var tydligen osäker om vad han ville bli, eftersom han bestämde sig först vid 22 års ålder. Ett alternativ för honom var möjligen att läsa vidare till präst, som hans far och farfar hade gjort, men familjen hade troligen ej råd att bekosta en dyrbar universitetsutbildning. Det kunde också kännas frestande att ta anställning hos den mäktige greven på Läckö. Men det räckte kanske med att äldre brodern Sven redan fått arbete där såsom "wiltmeister", dvs tillsyningsman för viltvården. Ett annat yrke, som var lockande för en äventyrslysten yngling var militäryrket. I grannskapet fanns flera officerare som vunnit befordran och adelskap genom insatser under kriget i Polen och Tyskland.

1673 beslöt sig Anders för att ta anställning som ryttare vid Västgöta kavaleri. I sköldebrevet sägs, att Anders "från sin ungdom beflijtat sig om dygd och ährbart lefverne". Han var med andra ord en skötsam ung man, som fortsätter brevet "sedan han kom till åhren och mognare förstånd --- fattade lust till krigzwäsendet ---". På gården Härlunda strax söder om Skara alltså inte långt från Anders barndomshem fanns en jämnårig pojke, Per Börjesson. Pers levnadsbana påminner mycket om Anders. Per började vid Västgöta kavalleri ungefär samtidigt som Anders, blev kornett efter att ha varit med om alla tre slagen i danska kriget. Han adlades ett år efter Anders och fick namnet Reuterholm. Man kan förmoda att de två regementskamraterna kände varandra sedan ungdomen och kanhända rent av påverkade varandra i valet av yrke.

¹⁾ Skilj denne från den tidigare nämnde Andreas Svenonius.

2. DANSKA KRIGET BÖRJAR. SLAGET VID HALMSTAD

Anders Hof började alltså 1673 sin militära bana som "gemen ryttare" vid Västgöta kavalleriregemente eller som det också kallades Västgöta Ryttare. Regementschef var översten, sedermera generalmajoren, Per Hierta.

Västgöta Ryttare sattes upp av självägande bönder, vilka red för sina hemman eller lät en sk "sventjänare" rida i sitt ställe. Huruvida Anders tog anställning som sventjänare eller om han rent av red för det gamla släkthemman, som möjligtvis gått i arv från Anders farfars far till familjen Hof, har inte kunnat klarläggas.

1674 drogs vårt land i enlighet med sina alliansförpliktelser in i kriget mot Brandenburg på Frankrikes sida. Året därpå förklarade Danmark krig mot Sverige och på hösten ryckte norska trupper in i Bohuslän. Västgöta Ryttare mobiliserades och nyåret 1676 samlades regementet till Vänersborg.

Den unge Karl XI, som nyss fyllt 20 år, hade rest till den hotade västgränsen och firat julen i Vänersborg. Med honom följde bl a det nyuppsatta förbandet "Drabanterna till Häst".

Enligt sköldebrevet hade Anders Hof 1675 antagits till "Drabant under våre Drabanter till Häst" av drabanternas chef överstelöjtnanten Siegeroth. Sannolikt hade drabankåren vakanser, som nu fylldes med duktiga ryttare från Västgöta kavalleri.

De svenska truppsammandragningarna till Bohuslän medförde att de norska styrkorna drog sig tillbaka. Hotet från Norge var därmed tills vidare avlägsnat. I stället kom Skåne alltmer i farozonen. De svenska regementena dirigerades därför dit. Även Karl XI for söderut och inspekterade under resan fästningarna på västkusten.

Den 16 maj 1676 hade han hunnit till Karup på Hallandsåsen och mönstrade där Livregementet och Gardet, i vilket Drabanterna till Häst ingick. Detta var kanske Anders första möte med kungen.

Rapporterna från krigsskådeplatsen i Tyskland var illavarslande. Armén hade sålunda lidit nederlag vid Fehrbellin, och Wismar hade tagits av fienden. Även sjökriget gick dåligt; vid Ölands södra udde blev den svenska flottan slagen av den danska.

I slutet av juni hölls krigsråd i Malmö, sedan man fått underrättelse om att den danska hären förberedde övergång till Skåne. Några dagar senare gick danskarna i land söder om Hälsingborg, och den 3 juli föll Hälsingborgs slott i fiendens händer. Därefter togs Landskrona, varefter den danska huvudarmén under Kristian V:s befäl tågade mot Kristianstad.

Inför hotet från de numerärt överlägsna danskarna drog sig Karl XI tillbaka med den svenska hären först mot Karlshamn och därefter norrut mot Växjö, dit kungen kom den 10 augusti.

En del av den danska hären hade emellertid avdelats för att anfälla Halmstad. Befälhavare för denna styrka var general Duncan. Medan den danske kungen med sin huvudstyrka gjorde sig beredd att anfälla Kristianstad (staden föll den 15 augusti) beslöt Karl XI att angripa general Duncans styrka. I ilmarsch tågade han över Knäred västerut mot kustlandsvägen och därefter norrut mot Halmstad. Den 17 augusti nådde den svenska hären Eldsberga, då rapport inkom att Duncans styrka stod i begrepp att norrifrån gå över Fylleån strax sydöst om Halmstad. Karl XI lät hålla korum, varpå marschen fortsattes mot Fylleån.

Duncan fullföljde övergången av ån och intog därefter stridsgruppering. Danskarnas ställning blev ofördelaktig, eftersom de fick vattendraget i ryggen och svenskarna gavs tillfälle att gruppera sig i den höglänta terrängen söder därom.

Svenska hären marscherade upp med huvuddelen av rytteriet, bl a Drabanterna till Häst, på högra flygeln. I mitten ordnades fotfolket och artilleriet och på vänstra flygeln placerades bl a Västgöta Ryttare.

Svenskarna anföll och efter en timmas hård strid blev svenskarna herrar på valplatsen.

Enligt sköldebrevet hade Anders Hof fått förtroendet att "företräda Vicecorporaltiensten", vilket innebar att han hade ansvaret för ca 20 drabanter. Ett kompani var nämligen indelat i tre korpalskap om vardera 42 ryttare. I slaget vid Fyllebro eller Halmstad, som det vanligen kallas, vann Sverige sin första seger under kriget. Den fick stor psykologisk betydelse efter alla tidigare motgångar. Slaget blev också elddopet för många i den svenska hären, bland dem Anders Hof.

Sedan Kristianstad erövrats lät den danske konungen sin huvudarmé marschera mot Halland, tydligen för att anfälla Karl XI. Svenskarna drog sig emellertid tillbaka till Syllinge norr om Viskan, strax nordöst om Åskloster. Här planerade Karl XI och hans rådgivare för fälttågets fortsättning, medan man inväntade nya trupper uppifrån landet. Danska armén avbröt framryckningen och stannade kvar i Skåne.

De svenska förstärkningarna inträffade efter hand, och den 23—24 oktober mönstrade Karl XI sina styrkor vid Markaryd, varefter marschen anträdde söderut. Karl XI:s avsikt var att nå ett avgörande med den danska armén.

Danska hären manövrerade i skydd av de skånska åarna, bl a Rönneå och Braån, så att ett fältslag skulle undvikas. Vid Kävlingeån var manövrerandet slut. Den danska hären intog vinterläger söder om ån invid Svenstorps slott, som kung Kristian valde som sitt kvarter.

Svenska hären ordnade den 11 november sitt läger norr om ån med den vänstra flygeln vid Örtofta och den högra vid St Harje. Karl XI upprättade sitt högkvarter i Benstorps by, där sannolikt även drabanterna hade sin förläggning.

Detta är utgångsläget för slaget vid Lund.

3. SLAGET VID LUND

Förläggingsförhållandena i det svenska lägret i slutet av november 1676 var urusla. Soldaterna bodde i jordkular. Det var ont om förnödenheter, eftersom snapphanarna uppbringade transporter av mat, furage och ved. Sjukdomar härjade i lägret. Det stod klart för konungen och hans rådgivare, att armén antingen måste gå till aktion eller dra sig norrut till bättre vinterkvarter. Karl XI valde det förstnämnda alternativet och lät rekognosera övergångar över Kävlingeån. Så kom kylan och löste problemet att komma över ån. Ån frös nämligen till. Den 3 december gavs order om anfall följande natt.

Uppbrottet från lägret skedde vid 1/22-tiden natten till den 4 december. Karl XI red på kvällen genom lägret och talade förtröstansfulla ord till soldaterna. Han följdes av sina närmaste generaler och av Drabanterna till Häst.

Vid 4-tiden på morgonen började övergången av ån söder om St Harje. Efter övergången anträdde marschen på två kolonner med 150 m mellanrum mellan kolonnerna. Marschriktningen var mot Lund. Kolonnerna var sammansatta så, att när de gjorde vänster om erhöles den blivande slagordningen. Högra flygeln gick alltså i täten och den blivande vänstra flygeln gick i kön. Vänstra kolonnen skulle utgöra första träffen och högra kolonnen andra träffen. Rytteriet var grupperat i täten och i kön, dvs på de blivande flyglarna. Artilleriet och infanteriet, som gick i mitten av kolonnerna, skulle utgöra slagordningens mitt. Drabanterna och Livregementet red i huvudstyrkans tät i vänstra kolonnen. Västgöta Ryttare, som skulle ingå i vänstra flygeln, red i kön.

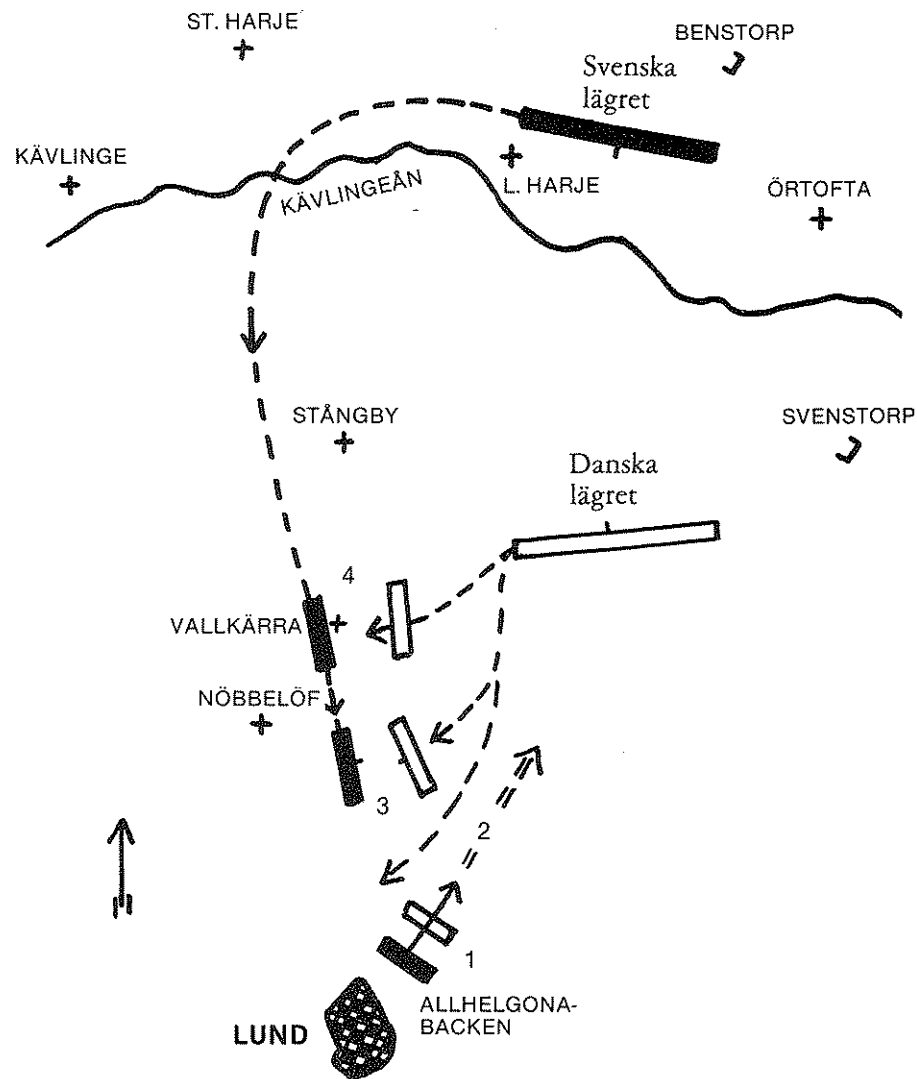
Svenska hären utgjorde 6340 man.

Soldaterna hade fått anvisningen att ha en halmviska i hatten som igenkänningstecken. På förslag av fältprosten Hakvin Spegel var lösenordet "Gud Hjelp".

Marschen gick alltså i sydlig riktning mot Lund. Marken var täckt av ett tunt lager snö och det var ett par grader kallt.

Konungen red tillsammans med chefen för infanteriet fältmarskalk Helmfelt, chefen för rytteriet general Ascheberg och generalkvartermästaren Dahlberg framför drabanterna.

Kl 0730 hörde man larmskott och trumpetsignaler från det danska lägret, en knapp halvmil öster (till vänster) om den svenska täten, som befann sig i höjd med och något väster om Stångby kyrka. Danskarna var snabbt marschklara och började marschera, också de i riktning mot Lund tydligen i avsikt att komma före svenskarna till staden. De båda arméerna kom därmed att röra sig längs sidorna i en spetsig triangel med spetsen i Lund.

SLAGET VID LUND

Lägerplatserna. Anmarschen. Läget c:a kl 10.30

1. Sydflyglarnas strid har pågått sedan c:a kl. 09.00. Danska flygeln tvingas vika. Karl XI i fara 1. gången.
2. Förföljandet börjar. Karl XI i fara 2. gången.
3. "Mittens" strid börjar.
4. Nordflyglarnas strid börjar först c:a kl. 11.00.

Omkring kl 0900, just då solen gick upp, började striden mellan den svenska förtraven förstärkt med drabanterna och den danska vänstra flygeln. Efter hand engagerades hela svenska högerflygeln i kampen. Hakvin Spegel beskriver detta ögonblick i sin dagbok på följande sätt: "Vid soluppgången begynte våra drabanter, dem Karl XI själv anförde bredvid överstelöjtnant Siegeroth, att fäkta".

Livregementet och Drabanterna gjorde gång på gång *attaque à la française*¹⁾ mot det numerärt överlägsna danska kavalleriet. När slutligen Karl XI med högra flygelns andra träffen angrep den danska vänsterflygeln i flanken vek denna så småningom tillbaka och övergick efter hand till full flykt, förföljd av svenskarna. I förföljandet deltog bl a Livregementet och Drabanterna med Karl XI, Helmfelt och Ascheberg i spetsen.

Den svenska "mitten" råkade omkring kl 1030 i strid med den danska "mitten", i vilken ingick ett talrikt artilleri. Detta tillfogade svenskarna stora förluster och läget blev farligt. Tack vare ingripande av några skvadroner från högra flygeln, som ej deltog i förföljandet, stabiliserades dock läget och striden blev stående.

Under tiden blev svenskarnas vänstra flygel slagen av den danska högra flygelns överlägsna kavalleri. Svenskarna vek här och flydde mot "mitten".

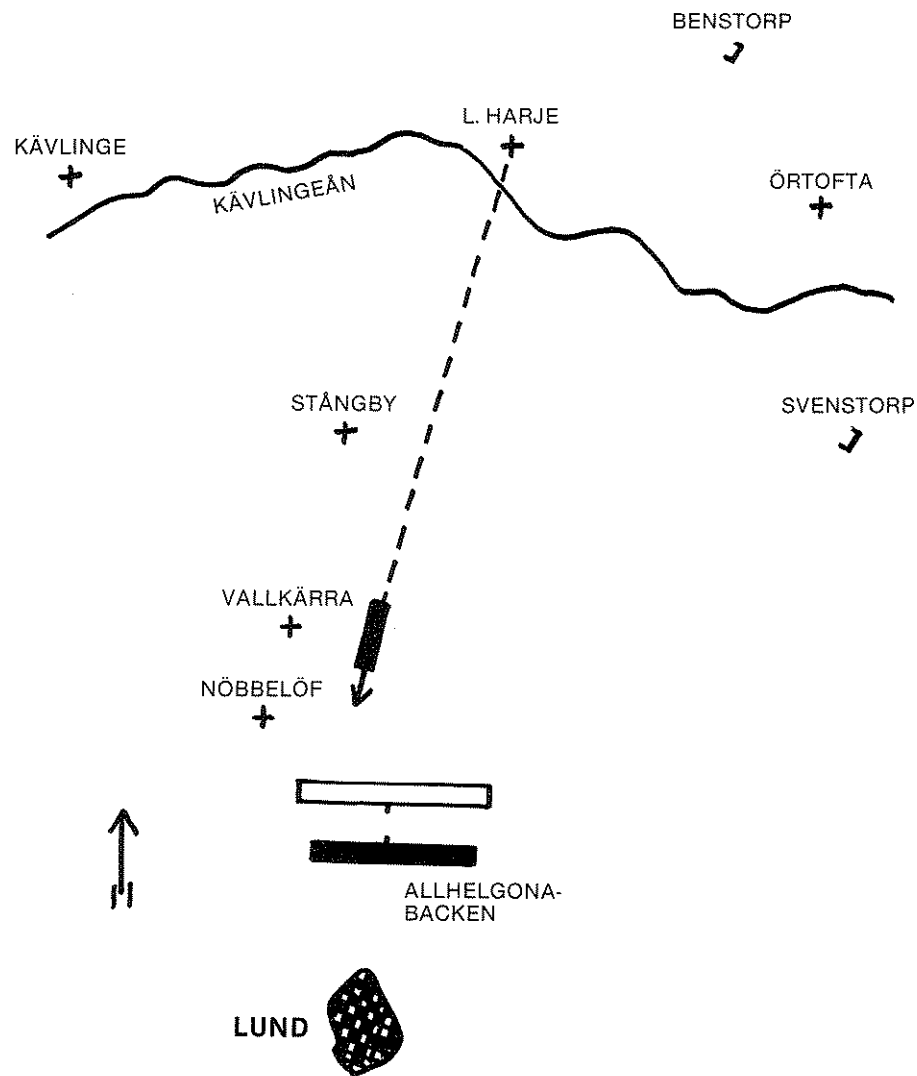
"Mitten" samt återsamlade delar av vänstra flygeln tvangs efter hand tillbaka mot Lund. Ny slagordning bildades där strax norr om staden med högra flygeln på Møllevångshöjden.

Även danskarna bildade ny slagordning och pressade under förnyade anfall svenskarna tillbaka mot stadsmuren. Den danske överbefälhavaren lät skjuta segersalut och förberedde det sista avgörande anfallet. Kl var omkring 1500, och situationen var utomordentligt kritisk för den svenska hären.

I detta skick sedigra ögonblick återkom Karl XI med Livregementet och Drabanterna, tillsammans 9 reducerade skvadroner, efter att ha förföljt den danska vänstra flygeln ända till och ned i Kävlingeån.

Den återvändande styrkan ingrep omedelbart i ryggen på den danska högra flygeln. Konungen själv, åtföljd av Dahlberg, Ascheberg och en drabant red djärvt genom en lucka i den danska slagordningen upp till den svenska hären framför Lund. Jubel utbröt där bland svenskarna, som fick förnyat hopp och mod.

¹⁾ Se Källhänvisningar

SLAGET VID LUND

Karl XI återkommer med högra flygeln efter förföljandet c:a kl. 15.00. Den svenska "mitten" och vänstra flygeln har tvingats tillbaka mot Lund, där ny slagordning bildats. Läget är allvarligt.

Konungen gav order om anfall. Själv tog han befälet över skvadronerna till höger och ledde dem till attack. Samtidigt anföll Ascheberg med skvadronerna till vänster. När Bielke såg konungen anfälla på sin vita Brilliant eggade också han sina uttröttade ryttare till nytt anfall.

Danskarna, som haft segern inom räckhåll, såg sig plötsligt kringrända och anfallna från alla håll. De greps av panik. Det danska rytteriet lämnade slagfältet, förföljda av svenskarna och det danska fotfolket lade ner sina vapen.

Kl var ca 1700 och skymningen började falla. Förföljandet avstannade. Man hade slagits utan uppehåll i nära 8 timmar.

Slaget vid Lund var blodigt och förlusterna på båda sidor var stora. Som exempel kan nämnas att drabanternas stridande styrka, som före slaget var ca 150 man, efter striden endast utgjorde 50 man.

Chefen överstelöjtnant Siegeroth hade stupat.

Utgången av slaget fick en avgörande inverkan på hela kriget och bidrog väsentligt till att Skåne m fl landskap förblev svenska. Segern stärkte Karl XI:s auktoritet som konung och fältherre.

I sina Almanacksanteckningar skrev Karl XI den 4 december följande:

”Den 4 dito, som var om måndagen hade vi genom Guds bistånd den lyckliga segern uppå den Danska, i det de blevo alldeles slagne vid Lund. Gudi vare evinnerligen ärad och tackad derfore.”

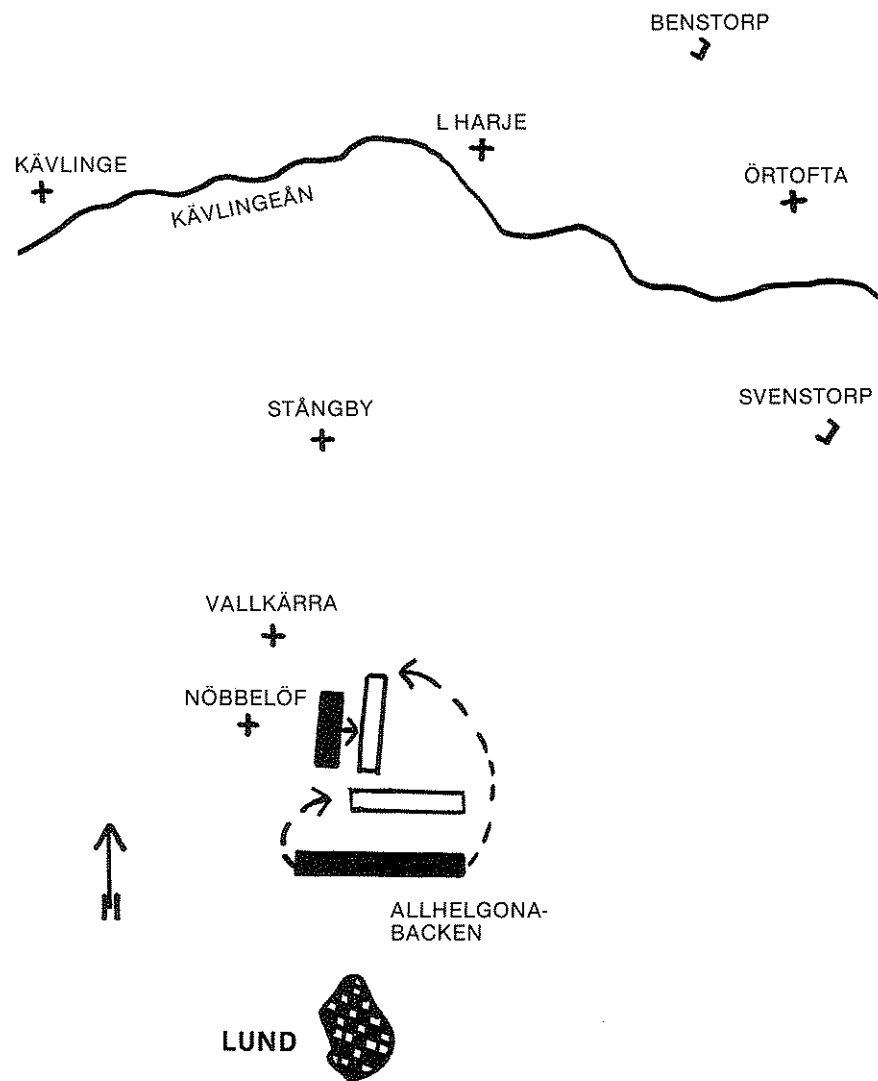
Enligt släkttraditionen och Elgenstiernas ”Ättartavlor” var ”Anders Hof en av de ryttare som räddade Karl XI i slaget vid Lund”. Uppgiften sades vara hämtad ur adelsbrevet. Det finns emellertid ingen sådan upplysning i detta. Här talas endast om Anders Hofs välförhållande i de tre fältslagen under det danska kriget, ”varifrån han intet undanslapp utan swåre blesseurer”. En släkttradition av detta slag torde dock ej ha uppstått utan något verklighetsunderlag.

Drabanterna till Häst var ett elitförband med uppgift bl a att skydda konungen. I slaget vid Lund uppträdde drabanterna som självständigt förband, som kämpade sida vid sida med Bielkes Livregemente i attacker och vid förföljning, vid flera tillfällen under konungens direkta ledning.

Drabanterna var alltså under pågående strid bundna av sin plats i slagordningen och kunde därför ej svara för konungens skydd i alla de situationer, då konungen spontant och impulsivt begav sig till andra delar av slagfältet.

Sannolikt hade därför ett antal drabanter avdelats för konungens omedelbara skydd. Anders Hof kan ha varit med i en sådan ”livvakt”. De tillfällen under slaget, då konungens säkerhet var i särskild fara, var enligt ögonvittnens berättelser följande:

Första gången var i slagets början, då striden mellan härarnas sydflyglar stundtals blev så kaotisk, att Karl XI ett ögonblick blev desorienterad och av misstag satte sig i spetsen för en dansk skvadron, som förde ett rött standar.

SLAGET VID LUND

Slutslaget c:a kl. 16.00

Del av den danska slagordningen vänds mot de återkomna svenskarna. Karl XI i fara för 3. gången. Svenskarna anfäller på alla fronter.

Konungen trodde, att det var Ramsvärds Smälänningar, som också hade ett rött standar. Ur denna farliga situation räddades Karl XI i sista stund. Berättelserna skildrar inte närmare hur det gick till, men det är högst troligt att några drabanter, avdelade som livvakt, lyckosamt ingripit.

Nästa gång, som Karl XI var i stor fara, inträffade under förföljandet av den vikande danska vänstra flygeln. Härunder fick kungens häst "Totten", som Karl XI fått av Thott, en kula i pannan och blev — såsom Hakvin Spegel skrev i sitt diarium — "därav något oregerlig". Kungen måste byta häst och enligt berättelserna från slaget satte han sig upp på den vita Brilliant, en gåva av Ludvig XIV året före. Men Brilliant fördes naturligtvis inte som handhäst i de främsta linjerna, utan det måste ha tagit viss tid, innan hästen kom fram.

Konungen kunde dock ej avbryta förföljandet och invänta Brilliant. Det är därför högst troligt att någon i Karl XI:s närhet, t ex en drabant, erbjudit konungen sin häst i avvaktan på att Brilliant kom fram.

Det tredje tillfället, då konungen utsatte sig för stor fara, var då han med Livregementet och drabanterna efter förföljandet kom tillbaka till hären vid Lund. Svenskarna var illa trängda upp mot stadsmuren, och den danska hären hade ordnat ny slagordning mot dem, dvs mot söder. De danska förbanden hade med andra ord ryggen åt det håll, varifrån Karl XI kom. När danskarna, som haft segervittring, nu tvangs att göra helt om med vissa förband uppstod osäkerhet, och några av deras kompanier råkade i oordning. En lucka uppstod mellan dem, som Karl XI utnyttjade. Han red djävt genom luckan upp till den svenska hären åtföljd av Ascheberg, Dahlberg och en drabant. Vem drabanten var vet vi ej.

Låt oss återgå till släktttraditionen. Det är troligt, att Anders Hof haft lyckan att vara i konungens närhet vid något eller några av ovan nämnda tre tillfällen och därvid fått chansen att bistå honom.

Det kan tilläggas att drabanterna till Häst fick många lovord för sin tapperhet under slaget. De stora förluster, som drabantkåren led, vittnar om deras uppoffrande insats vid Livregementets sida från stridens början till dess slut.

Bielke skrev i sitt brev den 8 december: "Drabanterna gjordt merveille".

4. SLAGET VID LANDSKRONA

Danska kriget fortsatte och nästa större sammandrabbning mellan svenskar och danskar ägde rum den 14 juli 1677 vid Sireköpinge, en mil öster om Landskrona. Det vedertagna namnet har därför blivit slaget vid Landskrona.

Den danska hären ställde upp 3 km öster om Rönninge med front åt nordost och på höjden mitt emot ordnade sig svenskarna med sin vänstra flygel vid Tirup och den högra vid Sireköpinge.

Rytteriet grupperades som vanligt på flyglarna och infanteriet i mitten. På högra flygeln stod Drabanterna till Häst och för ovanlighetens skull även Västgöta kavalleriregemente. Även artilleriet hade ställts upp där. Till skillnad mot vid tidigare slag tilldelades flyglarna några brigader infanteri. Karl XI förde befälet över högra flygeln.

Svenskarna anföll. I spetsen för Drabanterna red Karl XI till attack. Med stor djärvhet red han vid ett tillfälle, åtföljd endast av några drabanter, med värjan i hand mot en dansk skvadron. Lyckligtvis kom strax svenska förstärkningar. Den högra flygeln segrade och förföljde den danska vänstra flygeln i riktning mot Landskrona. Under tiden hade den danska högra flygeln, ledd av konung Kristian, framgång mot svenskarnas vänstra flygel, som tvingades flyktartat tillbaka mot Tirup. Fältmarskalken Helffelt stupade under denna drabbning. I "mitten" hade svenskarna framgång och den danska "mitten" pressades bakåt och vek.

För kung Kristian återstod endast att med sin högra flygel också gå tillbaka mot Landskrona.

Slaget varade endast några timmar. Svenskarna hade vunnit en ny seger. Detta var det tredje och sista slaget i danska kriget.

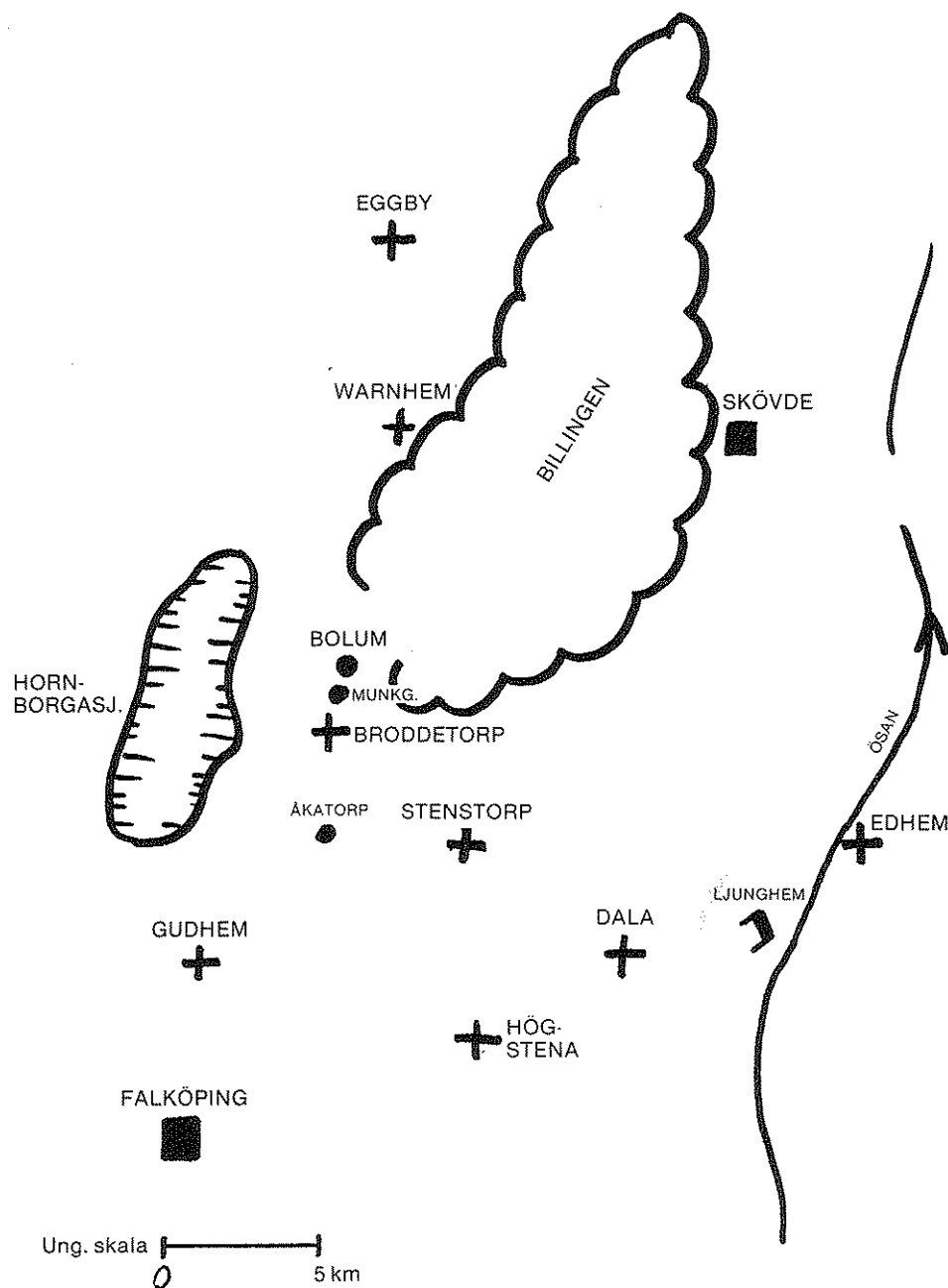
Anders Hof hade deltagit i alla tre. Han hade haft förmånen att tillhöra Drabanterna till Häst, som alltid marscherade i täten och grupperades på högra flygeln. Eftersom härens ledning red främst kunde förbanden där många gånger räkna med att få kämpa i gynnsam terräng. Ofta fick de även tid till förberedelser, innan signal gavs till anfall. Drabanterna stred alltså i de flesta fall under gynnsamma förhållanden och med den stimulans som konungens ledning skänkte.

Vänstra flygelns förband, som under marschen i regel gått i kön, fick däremot ofta strida i mindre lämplig terräng och med mindre tid till förberedelser. Det kan nämnas, att Västgöta Ryttare i regel grupperades på vänstra flygeln och därvid mången gång fick kämpa under ogynnsamma betingelser. Så var t. ex. fallet i slaget vid Lund.

5. DANSKA KRIGETS SLUT. PÅ RUSTHÅLLEN I GUDHEMS OCH VALLE HÄRAD

Det danska kriget led mot sitt slut och allt pekade mot en slutlig seger för svenskarna.

Anders Hof kunde lyckönska sig till att ha överlevt alla drabbningar och farsoter. Många kamrater hade stupat både bland Drabanterna och vid Västgöta kavalleri. Vakanserna fylldes efter hand genom befordran av yngre krafter. Duktiga drabanter och ryttare belönades med officersgrad. Den 11 september 1677 befordrades sålunda Anders Hof till Cornett vid Västgöta kavalleri, det

regemente där han hade börjat sin militära bana. Han lämnade därmed Drabanterna till Häst och blev i fortsättningen sitt landskapsregemente trogen med undantag för några år som ryttmästare vid Upplands femmänningsregemente.

Västgöta regemente hemförlovades ungefär samtidigt och Anders Hof kunde tillbringa vintern 1677—1678 i hemmet. Men vistelsen där hemma blev kortvarig. I maj 1678 återvände regementet till Skåne och mönstrades personligen av Karl XI. Regimentet avsågs därefter delta i belägringen av Kristianstad. Vid underrättelsen om att fienden infallit i Bohuslän beslöt emellertid Karl XI att förstärka trupperna vid västgränsen med en kavalleristyrka under general Wittenbergs befäl. I denna kår ingick 2 eller möjligen 4 kompanier ur Västgöta regemente. Anders Hof var sannolikt med här. Några större strider inträffade dock ej i Bohuslän, eftersom den norska truppen drog sig tillbaka.

Anders Hof utnämndes den 23 augusti till löjtnant och hans kompani hemförlovades för vintern 1678—1679.

Anders kunde nu ta sitt boställe i besittning. Det var gården Åketorp 2 km söder om Broddetorp. Gården heter numera Åkatorp och ligger i en naturskön trakt mellan Billingen och Hornborgarsjön.

Här lärde Anders känna Anna Dahl, kanske han förresten hade träffat henne tidigare. Anna, som var född 1647, var dotter till den anseende lektorn och prosten Ericus Christoffer Scarinus i Dala, död sedan flera år.

Anders och Anna beslöt sig för giftermål och eftersom tiderna var osäkra och man inte visste hur länge regementet fick vara kvar hemma stod bröllopet redan den 12 januari 1679 i Stenstorps kyrka.

Det är sannolikt att Västgöta kavalleri detta år återigen samlades i Skåne. Några ytterligare strider blev det dock inte.

Fred slöts i Fontainebleau den 2 september 1679 och bekräftades i Lund i slutet av samma månad. Sverige behöll de forna danska provinserna Skåne, Blekinge och Halland, som erövrats under Karl X Gustavs krig.

Den svenska hären samlades till tacksägelsefest på Ylleshed — platsen för slaget vid Landskrona — den 15 oktober 1679. Karl XI avtackade där trupperna och dessa svarade med att skjuta glädjesalvor.

Efter kriget omorganiserades Västgöta kavalleriregemente i enlighet med de principer som Karl XI tillämpade för sitt indelningsverk. Varje kompani skulle om möjligt anslutas till ett härad. Gudhems kompani skulle med andra ord rekryteras och underhållas av gårdar i Gudhems härad. Befälet skulle ha sina boställen inom häradet.

Konungen kontrollerade själv uppbyggnaden av sitt indelningsverk. Vid generalmönstringen 1683 gillade han ej Västgöta kavalleris indelning, men två år senare godkände han ett nytt förslag vid en mönstring i Höjentorp. Det slutliga skriftliga godkännandet kom dock först 1695.

Anders Hof tilldelades liksom annat befäl ett antal hemman, varvid ett tjänade som bostad eller "säte", andra hemman lämnade räntor till avlöning och

ytterligare andra hemman var avsedda för hästhållningen. Som löjtnant skulle Anders hålla sig med tre ridhästar och ett antal trosshästar eller klippare. Vad bostaden beträffade var en löjtnant berättigad till tre rum och kök. Den årliga räntan uppgick till 120 daler silvermynt.

I löjtnantens skyldigheter ingick att hålla sig med värja och två ryttarpistoler. Harnesk ingick i utrustningen fram till 1710.

Regementet drogs årligen samman för en kortare övning på Eggby ängar 5 km norr om Varnhem eller på Larvs hed, 2 mil väster om Falköping. Senare övade man sig också på Axvalla hed väster om Varnhem. Varje år ägde också övningar rum i kompaniets regi.

Ett av kompanichefens göromål var att ta emot klagomål från honom underställda ryttare över brister i rusthållen, t ex dåliga bostäder, otillräckligt foder till hästarna m m.

Ryttmästaren eller på dennes uppdrag löjtnanten tog sedan kontakt med rusthållaren för att få rättelse. Lyckades inte detta fick man ta till rättsliga åtgärder. I maj 1681 företrädde t ex Anders Hof Kronan inför tinget i Valle härad i ett mål rörande Kronans intäkter av en betesmark på Billingen väster om Häggum.

Men de militära angelägenheterna dominerade nog inte vardagens bestyr. I det dagliga livet var officeren en lantbrukare, som skötte sin gård, sitt hus och sina djur. För kavalleriofficern tillkom att hålla ridhästarna i form, vilket förutsatte så gott som daglig ridning.

I början av 1680-talet syns Anders ha fått nytt boställe, nu i Högstena ett par km söder om Stenstorp. Vid generalmönstringen 1685 önskade Anders Hof emellertid att få byta gårdarna i Högstena mot gårdar i Bolum socken ett par km norr om Broddetorp, "därför att i Högstena alls ingen skog fanns". Regementsskrivaren gjorde i rullan anmärkningen att "löjtnanten borde vara tillfreds". Emellertid fick Anders Hof om några år flytta efter sin önskan till Munkgården eller som den nuförtiden heter Munkgården i Bolum socken. Anders bör alltså ha blivit nöjd efter vad vi kan förmoda.

Inkomsterna från de anvisade hemmanen var blygsamma. Anders måste också tydligen hjälpa syskonen som hade det besvärligt. Vi får en antydning om detta genom ett brev¹⁾ som Anders skriver 1679 till Magnus Gabriel De la Gardie. Familjen Hof hade sålt sitt "för detta skattehemman i Lerdala" till honom — kanske var det Anders farfarsfars gamla gård som avsågs — och Anders påminde i tidstypiskt sirliga och underdåniga vändningar om köpesumman, som greven väntat med att utbetala. I brevet till greven säger sig Anders tala på sina och "sina fattige söskons vägnar". Vi får inte klarhet i om skulden betalas men vi hoppas så för familjen Hofs del. Som sagt, Anders och Anna behövde nog förstärkning av kassan för nu bötrjade barnen komma.

¹⁾ Brevet återges i bilaga.

1680 i februari föddes dottern Märta,

1686 kom dottern Maria Elisabet,

1688 föddes dottern Anna-Beata,

1689 kom äntligen den efterlängtrade sonen Jacob och

1691 föddes Christina, som alltså var sist i barnaskaran i Anders och Annas gifte. Anna var nu 44 år.

Men året dessförinnan inträffade en stor händelse i familjens liv. Anders Hof blev adlad och familjen ändrade namn till Reuterswärd.

6. ANDERS REUTERSWÄRD TILL LJUNGHEM

Sköldebrevet för "Anders Hoff" är daterat Höjentorp den 20 augusti 1690. I brevet nämns dennes "wählförhållande" under danska kriget och de blesyrer som han då fick. Vidare anges den "tro och redelighet" som han sedan visat och hans chefers "nådige och gode åtnöije" med hans tjänst som officer.

Anders var 39 år då han adlades och var alltså kommen till mogen ålder. Hans överordnade hade konstaterat att den "manhaftige" drabanten utvecklats till en duglig officer, som väl skulle kunna förvalta den utmärkelse som ett adelskap innebar.

Säkerligen hade Karl XI vid de tillfällen då han mönstrade Västgöta Kavalleri och alltså även Gudhems kompani, t ex 1678, 1683 och 1685 påmint sig Anders Hofs förtjänster under danska kriget.

Det kan nämnas att proceduren från Konungens beslut att förläna adelskap till adelsbrevets utfärdande och till den slutliga introduktionen på Riddarhuset ofta var lång och utdragen.

Beslutet att adla Anders Hof kan alltså ha tagits av Karl XI tidigare än vad sköldebrevet anger.

Det kan nämnas att Anders gode vän sedan ungdomsåren Per Börjesson, som liksom Anders deltagit i de tre slagen i danska kriget, adlades ett år senare med namnet Reuterholm.

Sannolikt gjorde de två kamraterna gemensamt resan till Stockholm för att introducera sina ätter på Riddarhuset vid Riksdagen 1693.

Det var naturligtvis ett äventyr att komma till Stockholm och göra inträdet i Ridderskapet och adeln. Man kan tänka sig att representanterna för de gamla släkterna nedlåtande såg på nykomlingarna.

Med Anders Reuterswärd fick släkten sin förste riksdagsman. Under det karolinska enväldet var emellertid riksdagarna få, och de sammankallades främst av formella anledningar. 1693 inkallades sålunda ständerna för att bevista drottning Ulrika Eleonoras begravning. Riksdagen 1697 sammankallades med anledning av Karl XI:s begravning och riksdagen 1713 för att besluta om att prinsessan Ulrika Eleonora, Karl XII:s syster, tillfälligt skulle vara regent i Karl

XII:s frånvaro. Det blev nu inget beslut, utan riksdagen upplöstes på konungens befallning. Anders deltog ej i dessa två senare riksdagar utan nöjde sig med den första, låt oss återgå till den.

Vi kan föreställa oss att familjen därhemma med spänning väntade på att den nye riksdagsmannen skulle komma hem och berätta om sina upplevelser i huvudstaden. Och nog fanns det mycket att tala om, t ex Slottet Tre Kronor, där man just höll på att bygga om norra längan under Tessin d y ledning och det praktfulla Ridarhuset, där Anders fått hänga upp sin vapensköld i den stora riddarhussalen.

Han kunde berätta om den sorg Karl XI visat över drottningens bortgång. Kanhända gjorde han det i samma ordalag som biskop Schytt använt vid riksdagens avslutande: "Vij hafve sedt Hans Kongl Maj:t med tårar och bedröfveligt modh och sittjande på des Kongl trohn med lutande hufvud".

I det sammanhanget beskrev Anders säkerligen också den stora processionen vid begravningen, där han gått bland Ridderskapet och adeln.

En fråga som tilldrar sig vårt intresse är hur Anders Reuterswärd fick Ljunghem.

I Jordeboken från den här tiden anges att ett antal hemman i Ljunghems socken, bl a säteriet "Lars wed Ledet" innehålls¹⁾ av löjtnanten Reuterswärd.

"Lars wed Ledet", d.v.s. det ursprungliga säteriet, utökades i början av 1700-talet med en av granngårdarna, Erik Nils gård. En annan granngård, Björn Eriks gård var liksom Backgården, 4 km nordöst Ljunghem, s k "rå- och rör gårdar" till säteriet. Lars wed Ledet benämndes längre fram "Herregården".

I Ljunghems kyrkobok och sockenstämmoprotokoll från tiden 1690—1714 får vi glimtar av Anders Reuterswärds deltagande i socknens liv. Han gav då och då små bidrag till kyrkan. Vid ett par tillfällen trädde han också in för att hjälpa personer, som var skyldiga kyrkan pengar. En herr Gyllenpatron är t ex skyldig kyrkan 19 daler silvermynt, vilken skuld Anders åtar sig att betala. Olof i Hörsta, kanske en av Anders ryttare, är också skyldig kyrkan pengar, Anders hjälpte honom med en del av skulden.

Om Ljunghems vidare öden vet vi att Anders måg Mattias Häbro — Reuter-crona övertog gården. I slutet av 1700-talet kom gården under Kavlås gods och sedermera under Vreten, en egendom som skapats i mitten av 1800-talet. Om detta kan man läsa i Collings Skaraborgsbygden, som också nämner att Ljunghems herrgård ägts av släkterna Stjernsköld och Reuterswärd.

Den gamla mangårdsbyggnaden är numera riven, men kvar finns ett äldre mindre hus som sägs ha varit en flygel till denna. Stora lummiga ekar erinrar i övrigt om att här funnits en gammal herrgårdsbyggnad. Ladugården är nuförtiden moderniserad men lär stå på den gamla stengrunden. Det nuvarande Ljunghem ägs av greve Posse på Vreten och drivs i samband med godsens Vreten och Dala.

¹⁾ Se Källhänvisningar

7. NAMNET OCH VAPNET

Valde Anders Hof själv sitt nya namn och utformade han själv sin vapensköld eller fattades beslut härom i det kungl kansliet utan att han tillfrågades? Det vet vi inte men vi kan föreställa oss att Anders Hof anmodats komma in med förslag. Låt oss göra ett försök att gissa de tankar, som i så fall kan ha väglett honom.

Vi börjar med namnet.

Det var som ryttare med värjan i hand, som Anders Hof utmärkt sig i det danska kriget. Alltså låg det nära till hands att detta fick inverka på valet av namn.

Ordet "reuter" betyder enligt Svensk Etymologisk Ordbok "ryttare" och kommer från tyskan. Vi finner ordet i dåtida generalmönsterrullor. I 1678 års rulla för Västgöta kavalleri står sålunda "Reutemeszterens compagnie" i betydelsen "Ryttmästarens kompani" och "Gemene Reuttere" med innebörden "Meniga ryttare".

Det kan nämnas att på Anders Hofs tid fanns en släkt "Reuter" i Västergötland, där en del släktmedlemmar kallade sig "Rytter". Vid kavalleriet ("rytteriet") fanns också officerare, som hade namn, som började med "Reuter", t ex Reuterberg och Reuterfeldt och Anders kamrat vid Västgöta kavalleri Per Börjesson adlades med namnet Reuterholm. Slutsatsen blir att Reuterswärd är detsamma som Rytterswärd.

Så över till vapenskölden.

Den presenteras i sköldebrevet såsom en tvådelad sköld, vars högra fält är rött, i vilket ligger en bjälke av silver mellan tre moletter av silver, och vars vänstra fält är av silver med två blå band i fältet.

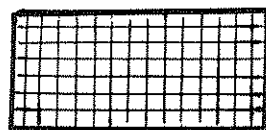
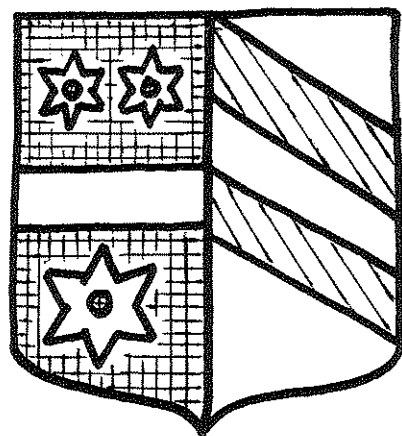
I det dåtida kungl kansliet fanns en särskild vapenmålare, som var sakkunnig heraldiker. Denne kan ha gjort upp ett förslag till vapen, men idén kan också, som ovan sagts, ha kommit från Anders Hof.

Många adliga vapen har en symbolik, som erinrar om den adlades verksamhet eller illustrerar namnet. Hedin har sålunda en jordglob och Gyllenswärd har ett svärd i sina vapen. Finns en motsvarande symbolik i det Reuterswärdska?

Låt oss börja med högra fältet.

Som ett kuriosum kan nämnas att det österrikiska vapnet har ett rött fält, avdelat i mitten av en bjälke i silver. Enligt traditionen hade furst Babenberg av Österrike på 1200-talet sårats så svårt i en drabbning, att skjortan blev blodig, så när som på den del kring midjan, där bältet satt. Vare sig Anders Hof kände till denna tradition eller ej kan han i högra fältet ha velat symbolisera det danska kriget där han fick svåra blesyrer. Tretalet är vanligt i heraldiska sammanhang, men i detta fall är det möjligt att de tre moletterna, dvs sporrklingorna, skall avse de tre slagen, i vilka Anders Hof deltog.

SLÄKTENS VAPEN

Rött

Blått

Silver

Beträffande vänstra fältet skall först nämnas att det är mindre vanligt att adelsköldar är kluvna. I de fall skölden är kluven, brukar vänstra halvan återge makans vapen. Anna Dahl hade emellertid inget vapen, så här måste vänstra fältet ha en annan betydelse. Anders Hofs avgörande insats under kriget gjordes i slaget vid Lund. I slaget spelade vattendraget vid Kävlinge en stor roll, dels då hären med drabanterna i täten utförde vägstycket att nattetid gå över ån på den tunna isen, dels då högra flygeln, där drabanterna ingick, efter lyckosam strid förföljde den slagna danska vänstra rytterflygeln tillbaka mot och delvis ned i Kävlingeån. Vänstra fältet kan syfta på det snötäckta slagfältet vid Lund med det betydelsefulla vattendraget.

En annan tolkning skulle vara att vänstra fältet representerar Anders Hofs födelsebygd, Skaraslätten med sina vattendrag.

I samband med introduktionen hängdes vapenskölden upp i Riddarhuset. Det ankom på den nyintroducerade att ombesörja att skölden målades och sattes upp. Vapenskölden på Riddarhuset har en förgylld ring runt vapnet. Ringen torde ha tillkommit på Anders Reuterswärds eget initiativ. Även kamraten Börjesson-Reutetholm har låtit måla en ring runt sitt vapen, som hänger intill det Reuterswärdska. Möjligen har de två kamraterna på detta sätt velat markera att de vunnit sina adelskap genom insatser i slaget vid Lund. Ringen skulle anspela på den halmviska, som bars som igenkänningstecken av de svenska soldaterna under slaget.

Det skall dock nämnas att trovärdigheten av denna tolkning minskas av att intill de nämnda vapnen hänger ytterligare en sköld med förgylld ring. Det är släkten Klintahjelmss sköld, som också hängdes upp vid släktens introduktion 1693. Stamfadern för denna ätt har dock så vitt man vet intet samband med slaget vid Lund.

8. RYTTMÄSTARE PÅ BÅDA SIDOR VÄTTERN

Åren gick.

1697 kom sorgliga nyheter från Stockholm. Karl XI dog och det gamla slottet "Tre Kronor" brann. Det bådade inte gott. Konungens död tog säkerligen Anders hårt. Han hade som drabant varit i kungens närhet under danska kriget, och sedan dess hade han under årens lopp haft tillfälle att möta kungen vid många möten.

År 1700 började det Stora Nordiska kriget, där Sverige mötte Ryssland, Sachsen och Danmark. De svenska stridskrafterna, bl a Västgöta kavalleriregemente mobiliserades. Kompanierna blev marschklara på några dagar, varefter marschen gick till Skåne efter uppgjorda planer. I augusti överfördes regementet till Själland men återkom till Skåne i slutet av månaden efter freden i Traventhal.

Regementet var sedan beredskapstrupp i Skåne och deltog ej i Polen och Ryssland.

Vi vet inte om Anders Reuterswärd deltog i operationen mot Danmark, men sannolikt var han med.

Anders maka dog 1703. I Ljunghems kyrkobok står: "H Lieutenantens af Wästgöthe Cavallerie Regiment wälb Anders Reuterswerds fru, fordom wälb fru Anna Reuterswerd till Liunghem afled d 24 febr, 56 år gl".

Det var ett hårt slag för Anders och den stora familjen. Lyckligtvis kunde äldsta dottern Märta, som nu var 23 år, ta hand om hushåll och syskon. Yngsta systemen Christina var 12 år.

Anders Reuterswärd var 52 år gammal och fortfarande löjtnant. Hans förhoppning var troligen att så småningom få efterträda sin chef på Gudhems kompani, ryttmästaren Johan Wolfvenstierna. Denne var 63 år och eftersom det inte fanns någon pensionsålder kunde han stå kvar länge än.

I samband med det Stora Nordiska kriget måste emellertid nya regementen sättas upp och därmed öppnades en möjlighet till snabbare befordran. Ett sådant nytt förband var Upplands femmänningsregemente. Såväl Anders regementschef översten Georg Zelow som chefen för det nya regementet översten Lars Hierta, en son till Per Hierta, rekommenderade Anders Reuterswärd till befordran.

Trots att Karl XII var långt utanför landet hade han förbehållit sig att själv få underteckna officersfullmakter, varför Riksrådet skrev till konungen i Thorn och föreslog bland andra utnämningar, att löjtnant Reuterswärd skulle få fullmakt såsom ryttmästare vid det nyuppsatta regementet. Rådet framhöll Anders Reuterswärds "välförhållande" och att han rekommenderats av sina chefer.

Riksrådet förordnade i juni 1703 Anders Reuterswärd till ryttmästare. Fullmakten kom senare. I en regementsrulla över det nya regementet finner man att ryttmästare Reuterswärds kompani organiserades med manskap, dels från Östergötlands dels från Kalmar län. Kompaniet torde ha övats på Malmen, dvs det nuvarande Malmslätt.

Anders hade sent omsider fått sitt eget kompani, men ganska långt från Ljunghem. Hur skulle han lösa bostadsfrågan?

Sannolikt bodde barnen kvar på Ljunghem med Märta som husmor, medan Anders pendlade över Vättern mellan Ljunghem och en tillfällig bostad i Linköpingstrakten. Över Vättern begagnades den gamla rutten Hjo—Hästholmen utom vid de tillfällen, då Anders red över Askersund eller Jönköping.

Vi kan ana att han under tjänstgöring i Östergötland bodde i närheten eller rent av på säteriet Distorp i Rystads socken (8 km nordöst Linköping). I varje fall blev Anders bekant med Greta Sofia Edelfelt, som bodde på Distorp och var änka sedan några år. Hennes förste man hade varit ryttmästare vid Östgöta kavalleri och adlats 1688.

Greta Sofia hade ärvt Distorp av sin far sekreteraren Peter Prytz. Denne var gift med Anna de Palma och son till biskopen i Linköping Andreas Prytz och Katarina Stiernfeldt.

År 1705 hade Anders anledning att vistas en hel del på Ljunghem. Detta år invigdes kyrkans nya predikstol. Med stor sannolikhet hade Anders Reuterswärd medverkat vid anskaffningen av denna.

Nästa stora händelse var bröllopet på Ljunghem för dottern Märta. Enligt kyrkoboken sammanvigdes nämligen den 11 juni kaptenlöjtnanten Gustaf Silfverswärd med jungfrun Märta Reuterswärd. Kanske predikstolen invigdes vid detta tillfälle.

1706 gifte sig Anders Reuterswärd med Greta Sofia och mycket talar för att bröllopet stod i Greta Sofias hemsocken, Rystad.

I en regementsrulla från detta år finner vi att unge Jacob Reuterswärd är upptagen i sin fars kompani såsom kvartermästare. Han är då endast 17 år. I samma rulla står att chef för 3. korpralskapet vid Anders kompani är Otto Wilhelm Hoof, kanske en av Jacobs kusiner.

1708 blev ett betydelsefullt år, ett år med både glädjeämnen och sorger.

På nyåret nedkom Greta Sofia på Distorp med en son, som fick namnet Lorentz Peter. Det skulle visa sig att det blev han, som förde släkten vidare.

Men vid midsommartid kom den sorgliga underrättelsen att Jacob, som följt sitt förband till Polen, omkommit vid Novosålk den 30 april. För Anders var detta självfallet ett mycket hårt slag.

Hemma i Västergötland gick den gamle ryttmästaren Johan Wolfvenstierna ur tiden och den 27 juni fick Anders Reuterswärd transport tillbaka till sitt Västgöta kavalleri och blev ryttmästare och chef för Gudhems kompani, det kompani som han tidigare hela tiden tillhört som officer.

Därmed återvände Anders för gott till Ljunghem och med honom följde sannolikt Greta Sofia och lille Lorentz Peter.

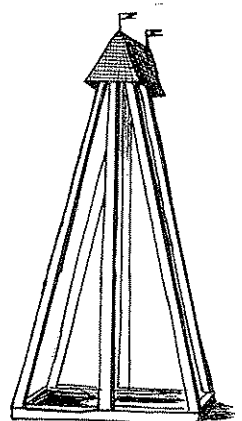
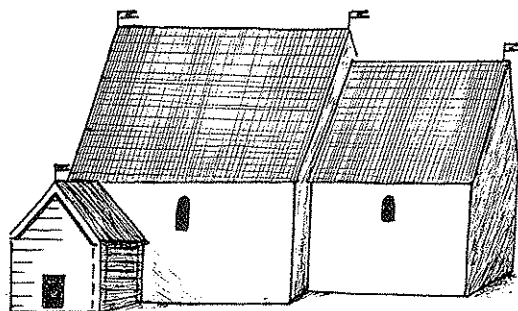
Distorp fortsatte dock att vara ett andra hem för dem.

9. LJUNGHEMS KYRKA

Nära intill Ljunghems herrgård låg Ljunghems kyrka. Den uppfördes under äldre medeltiden och bestod av ett långhus och ett kor. På långsidan åt söder fanns ett vapenhus av trä. På norra långsidan fanns en sakristia. Öster om kyrkan stod en klockstapel.

Edåsa kyrka i närheten byggdes också på medeltiden och torde ha varit jämgammal med och till det yttre ganska lik Ljunghems kyrka.

Man får en uppfattning om kyrkan och dess inventarier av en beskrivning, som gjordes på 1830-talet, där det sägs att kyrkan är "den minsta af Varola kyrkor, äfvensom den minst reparerade".

LJUNGHEMS KYRKA
(*efter gammal ritning*)

Bland inventarierna nämns flera medeltida helgonbilder, t ex "Frälsaren törnekrönt", Jungfru Maria, några munkar samt en bild av Jungfru Maria tillsammans med kardinaler och biskopar.

Om altartavlan sägs att nedre delen föreställer Frälsarens lidande "illa måladt", att övre delen visar Frälsaren på korset och att man på altartavlans sidor kan se Moses och Johannes.

I beskrivningen nämns också predikstolen från 1705 och att "På dess tak synes Reuterswårdska vapnet, och runt om detsamma apostalbilder". Vidare berättas att "Under altaret är en graf, som tillhört Reuterswårdska familjen".

Beträffande begravningsvapnen anges att Jacobs vapen hänger på södra långsidan och Anders eget vapen över dörren till sakristian.

Så långt beskrivningen från 1830-talet.

Kyrkan revs 1872.

I samband med rivningen av kyrkan skingrades inventarierna. Den vackra madonnan, skulpterad i trä, finns sålunda på Historiska Museet i Stockholm. En kyrkstöt m fl saker förvaras i Skara Länsmuseum. Predikstolen lär finnas i Skeby kyrka utanför Lidköping. Ljudtaket är dock kvar i läns museet, som också bevarar ett Reuterswårdsvapen skuret i trä, måhända det vapen som prydde predikstolens tak.

Anders Reuterswårds begravningsvapen hänger numera i Järstorps kyrka strax norr om Jönköping, dit det flyttades i samband med att Ljunghems kyrka revs. Jacobs vapen låg länge kvar på vinden till Ljunghems herrgård. Det iordningställdes på 1920-talet och hängdes sedan upp i Edhems kyrka, som uppfördes samma år, som den gamla kyrkan revs, och blev gemensam kyrka för Ljunghems och Edåsa församlingar.

Edhem är en stenkyrka i "1800-tals gotik". Det berättas, att det gick åt mycket sten till bygget och att stenen togs från den rivna kyrkan och forslades på Ösans is till byggplatsen.

Tydligt tog man lite för mycket sten från Ljunghem, eftersom man fortfarande på 1920-talet kunde skymta kopparkistorna med stamfaderns m fl kvarlevor i den gamla gravkammaren. Sedan dess har täckningen förstärkts och kistorna står numera väl skyddade för insyn inne i ruinkullen.

Haqvin Spegel (1645—1714) var samtida med Anders Reuterswård.

Anders hade som drabant lärt känna honom under det danska kriget, där Spegel i egenskap av fältprost ofta uppehöll sig i högkvarteret och i kungens närhet även under slagen.

Spegel blev biskop i Skara 1685 och sedan biskop i Linköping 1691. Han blev ärkebiskop 1711.

Anders Reuterswård hade därför möjlighet att lyssna på Spegel under hela sitt liv och sjunga hans psalmer. Naturligtvis sjöngs Spegels psalmer även i Ljunghems kyrka, t ex psalm 207:11, som återges nedan.

Du är min sol i köld, i strid är Du min sköld.
Min tro kan Du upptända, Allt ont ifrån mig vända,
Mig nåd och ära giva och låta salig bliva.

10. ANDERS REUTERSWÅRDS SISTA DRABBNING

På sensommaren 1709 kom den alarmerande underrättelsen till hembygden, att den svenska hären lidit ett svårt nederlag vid Poltava den 28 juni.

Strax därefter förklarade Danmark krig.

Återigen ställdes Västgöta kavalleri på krigsfot och Gudhems kompani marscherade än en gång till Skåne, nu under sin 58-årige ryttmästare Anders Reuterswårds befäl. Han kände vägarna väl från tidigare marscher.

Guvernören i Skåne Magnus Stenbock var högste befälhavare över de svenska trupperna. Den 27 februari 1710 anföll Stenbock den danska hären, som var uppställd nordöst om Hälsingborg. Västgöta kavalleri ingick med sina 6 kompanier i första träffen på vänstra flygeln.

Regementet leddes av översten Lars Hierta, som liksom Anders Reuterswård hade återgått till sitt gamla förband efter några års tjänst vid Upplands femmänningsregemente.

Stenbocks anfallsplan gick ut på att omfatta den danska vänstra flygeln genom en kringgående rörelse över Allerum (10 km nordöst Hälsingborg) mot Pilshult (4 km nordöst Hälsingborg). Det blev en besvärlig marsch, som medförde att kön, dvs den blivande vänstra flygeln, sattes in i strid under ogynnsamma förhållanden. Den vänstra flygeln hade därför till en början motgångar medan den svenska hären i övrigt hade framgång. Sedan Stenbock skickat förstärkningar till vänstra flygeln avgjordes dock slaget till svenska härens förmån.

På eftermiddagen kunde Stenbock sända iväg sin berömda kurir till Stockholm med budskapet om segern vid Hälsingborg.

Den danska hären återvände till Danmark och Skåne var räddat.

De svenska förlusterna var dock stora. Bland de många sårade på Västgöta kavalleri var Anders Reuterswärd.

Västgötarna överskeppades så småningom till Pommern, medverkade i segern vid Gadebusch och var slutligen med bland de trupper, som tvangs att kapitulera i Tönningen 1713.

Anders Reuterswärd deltog dock ej i det pommerska fälttåget utan återvände hem med ålderns rätt. Han befordrades i augusti 1710 till major för sina förtjänster och pensionerades samtidigt till följd av sina blessyrer.

Under sina sista år kunde han glädja sig åt att dottern Anna-Beata blev lyckligen gift med löjtnanten Mattias Håbro vid hans eget regemente.

Håbro hade deltagit i slaget vid Hälsingborg och blev sedermera adlad under namnet Reutercrona. Möjligen hann även dottern Christina gifta sig, innan pappa Anders gick bort. Hennes make var regementskvartermästaren Georg Groen, också han vid Västgöta kavalleri.

Groen hade råkat i rysk fångenskap vid Poltava, rymt därifrån till Stralsund, där han förenat sig med Västgöta regemente. Han hade sedan varit med vid Gadebusch och hamnat i dansk fångenskap vid Tönningen. Han hade emellertid rymt även från denna och kommit upp till Gudhem, där han träffade Christina.

Håbro och Groen liksom tidigare även Silfverswärd bodde i närheten av Ljunghem.

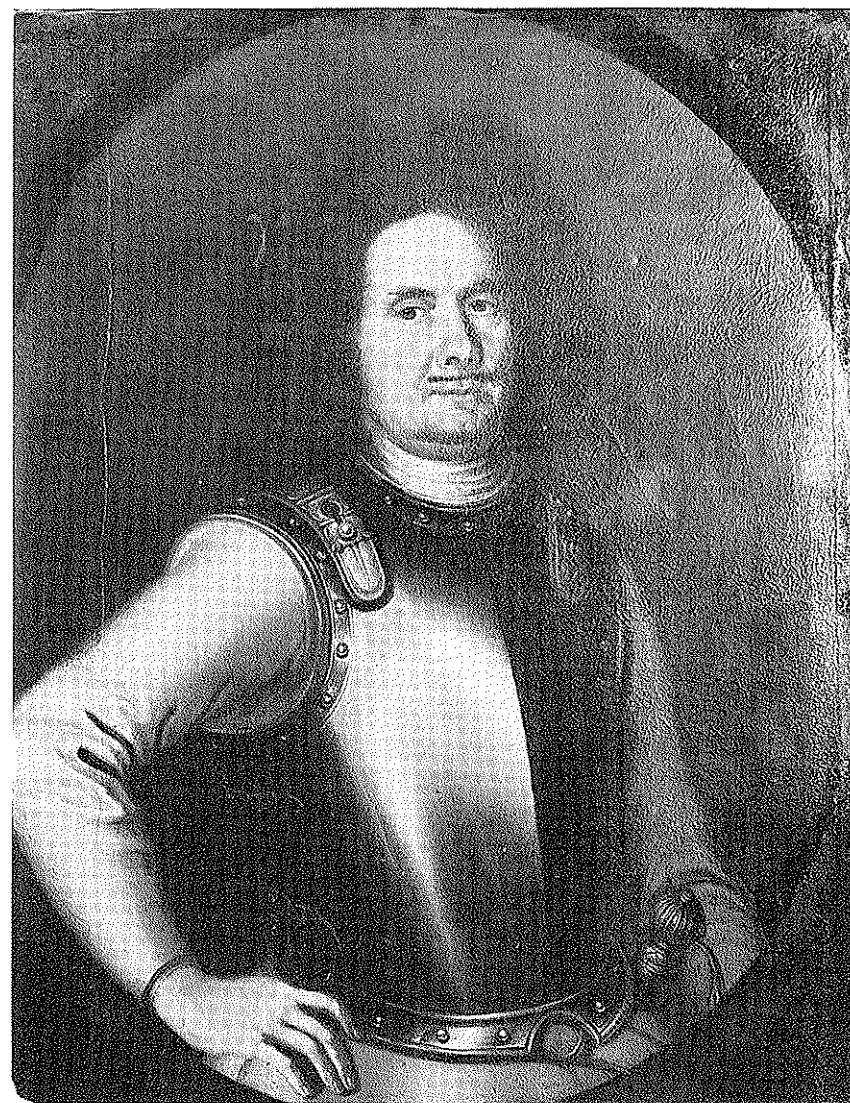
Man kan anta att svärfar och mågar hade många krigsminnen att tala om, när de möttes och att unge Lorentz Peter lyssnade spánt på deras bedrifter.

— — —
Så gick Anders Reuterswärd ur tiden. I Ljunghems kyrkobok skrev kyrkoherden kortfattat under rubriken

”The aflednas anteckning:

1714. H Majoren wällb Anders Reuterswerd till Liunghem d 19 december, 63 år gl.”

En tapper officer och en redlig svensk hade därmed slutat sin levnad.

ANDERS REUTERSWÄRD

Porträttet sannolikt målat i början av 1700-talet

11. EFTERORD

Greta Sofia, Anders maka i andra äktenskapet, torde ganska snart efter Anders död ha flyttat tillbaka till Distorp och med henne sonen Lorentz Peter.

Det skulle dröja 200 år, innan en familj Reuterswärd på nytt kom att verka i Anders Hofs trakter. Jag tänker på min fader Pontus Reuterswärd, som åren 1913—1930 i olika militära befattningar bodde i Karlsborg, Borås och Skövde.

När Pontus Reuterswärd ledde övningar med Skaraborgarna i trakten av Broddetorp, Dala och Ljunghem befann han sig i en bygd rik på minnen från Anders tid.

Herrgården Ljunghem övergick några år efter Anders Reuterswärd's död till mågen Matthias Häbro-Reutercrona, som bodde där till sin död 1750. Han begravs i Ljunghems kyrka.

Anna-Beata, Anders dotter, som nu blev änka, flyttade så småningom till Lyckås i Jönköpings län. Därmed försvann Ljunghem ur släkten.

KÄLLHÄNVISNINGAR

Källornas fullständiga namn m m framgår av *källförteckningen*.

Avsnitt 1. Uppgifterna är främst hämtade ur Warholms Skara stifts Herdaminnen. Ombyggnaden av Otterstads kyrka se Nationalmuseums utställningskatalog nr 434.

Data rörande Per Börjesson-Reuterholm har hämtats ur Elgenstiernas Åttartavlor.

Avsnitt 2. Se främst Björlins Kriget mot Danmark 1675—79. En minnessten är rest på den plats, där den svenska hären grupperades före slaget vid Fyllebro (Halmstad). På stenen står: "Karl XI biträdd av Rutger v Ascheberg vann här sin första seger 17. aug 1676."

Benstorp var då en by med flera gårdar. Karl XI bodde enligt traditionen i den största gården i övre våningen.

Avsnitt 3. Se främst Björlins Kriget mot Danmark 1675—79 och Wijkmarks Slaget vid Lund.

"Attaque à la française" var en av kavalleriets anfallsformer. Framryckningen skedde i trav, främsta ledet med höjd pistol. På skjutavstånd, 40—50 m, avlossade främsta ledet sina pistoler, varpå alla drog sina blanka vapen och i galopp högg in på fienden.

En annan anfallsform var "karakollen", använd bl a av danska kvalleriet. Främsta ledet ryckte fram i kort trav, gjorde halt på skjutavstånd (med pistol 40—50 m, med karbin något längre) och avfyra sina vapen. Därefter travade man runt flyglarna och intog plats som sista led, laddade vapnet och gjorde sig redo för ny framryckning.

Händelsen, då Karl XI satte sig i spetsen för en dansk skvadron, nämns av Björlin på sid. 136 och av Wijkmark på sid. 13. Kungens hästbyte berättas av nämnda förf på sid 137, resp sid 13 och kungens återkomst till slagordningen vid Lund skildras på sid 159, resp sid 20.

Avsnitt 4. Se främst Björlins Kriget mot Danmark 1675—79. Fältmarskalken Simon Grundel Helmfelt föddes 1617. Han var med i 30-åriga kriget och blev fältmarskalk efter sitt lysande försvar av Riga under Karl X Gustavs krig. Vår släkt räknar släktskap med honom genom Margareta Prytz-Edelfelt (se avsnitt 8).

Avsnitt 5. Uppgifter om Västgöta kavreg, indelningsverkets organisation ävensom vissa personuppgifter är hämtade ur Belfrages K Västgöta kavreg, resp K Västgöta kavreg Personhistoria.

Ur generalmönsterrullorna för Västgöta kavreg har hämtats uppgifter om boställen m m.

Karl XI:s Almanacksanteckningar har gett kompletterande upplysningar om datum för mönstringar och Västgöta kavreg.

Valle härads dombok 1681 redovisar tingets behandling av klagomål rörande beten väster om Häggum.

Anders Hof's brev till Magnus Gabriel De la Gardie 1679 finns i De la Gardieska brevsamlingen i riksarkivet.

Avsnitt 6. Mönstringen 1678 nämns i Karl XI:s Almanacksanteckningar.

Övriga mönstringar se generalmönsterrullorna.

Uppgifter om Ljunghem har hämtats ur Jordeböckerna 1693, 1710—14 samt 1715.

Anders Reuterswärd blev efter köp ägare till säteriet. Detta framgår av protokollet från en syneförrättning i Ljunghems socken den 14. augusti 1693, där det nämns att löjtnant Reuterswärd "tillhandlat" sig gården av Christina Bonde. (Svenska donationskontorets handlingar Fld nr 82. RA). Några år senare får Anders Reuterswärd genom ett kungligt brev besittningsrätten på vissa villkor till kronohemmanet Bossgården. (Riksregistraturet för 1698 den 29 mars. RA).

Avsnitt 7. Synpunkter har erhållits av Jan v Konow och Pontus Möller. Tolkingen av vapnet står helt för författaren.

Avsnitt 8. Uppgifter om Västgöta kavreg se Planting-Gyllenbågas Anteckningar om Västgöta reg i Sveriges krig 1520—1814.

Riksrådets skr till Karl XII i Polen 1703 finns i Historiska handl, utgivna av Samfundet för handskrifter.

Här må anföras att Andreas Prytz levde 1590—1655. Han var professor i väl-talighet, sedermera rektor för det nygrundade gymnasiet i Linköping och slutligen biskop i Linköping. Han var g m Katarina Stiernfeldt. Han är begravd i koret vid trappan upp till altaret i Linköpings domkyrka.

Avsnitt 9. Beskrivningen över Ljunghems kyrka finns i Historiska Museet (ATA). Läns museet i Skara (fru Elsa Levander) har gett upplysningar om Ljunghems kyrkas inventarier.

Kyrkvaktmästare Bertil Larsson har berättat om kyrkbygget i Edhem.

Avsnitt 10. Uppgifter om Slaget vid Hälsingborg har hämtats ur Planting-Gyllenbågas Anteckningar om Västgöta reg i Sveriges krig 1520—1814.

I Belfrages K Västgöta kavreg Personhistoria finns data om Håbro-Reuter-crona och Groen.

Avsnitt 11. Uppgifter har hämtats ur Elgenstiernas Ättartavlor.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor

Belfrage, N G, (Band 1) och Kocken, C Th M, (Band 2) Kungl Västgöta Regemente, Stockholm 1947—48

Belfrage, N G, Kungliga Västgöta Regementes Personhistoria 1540—1723, Stockholm 1947—48.

Björilin, Gustaf, Kriget mot Danmark 1675—1679, Stockholm 1885

Colling, Skaraborgsbygden, Del 3, Fal- och Billingbygderna, Hjo 1923

Elgenstierna, Gustaf, Svenska Adels Ättartavlor, Stockholm 1931

Historiska Handlingar, utgivna av Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia, Del 3, Stockholm 1863

Karl XI, Almanacksanteckningar, redigerade av Sune Hildebrand, Stockholm 1918.

Karolinska Förbundets Årsbok 1926, Slaget vid Lund

Kocken, C Th M, se Belfrage ovan

Lindskog, P E, Försök till en kort beskrivning om Skara stift, Skara 1812

Nationalmuseums utställningskatalog nr 434, Magnus Gabriel De La Gardie, Skövde 1980

Planting-Gyllenbåga, G H V, Anteckningar om Västgöta Regemente i Sveriges krig 1520—1814, Stockholm 1904

Warholm, Johan W, Skara stifts Herdaminen, Mariestad 1871

Wijkmark, Bo, Slaget vid Lund, Örebro 1976.

Otryckta källor

Förkortningar

ATA	Antikvariskt-Topografiska arkivet
HM	Historiska museet
Kamkol	Kammarkollegiet
KA	Krigsarkivet
LA	Landsarkivet
RA	Riksarkivet

- 1 ATA, HM, angående Ljunghems m fl kyrkor
- 2 Administrativa skrivelser rörande armén, regementschefers skrivelser till Kungl Maj:t 1703 (arkivets beteckning M444). RA
- 3 De La Gardieska brevsamlingen, ser C:1, skriftväxling med Anders Hof m fl 1669—80. RA
- 4 Drabantrulla 1675—76. KA

- 5 Generalmönsterrullor för Västgöta kavalleriregemente åren 1678, 1683, 1685, 1691, 1695, 1708, 1710. KA
- 6 Jordebok, Skaraborgs län, Höjentorps fögderi, 1693, angående Ljunghem. RA
- 7 Jordebok, Skaraborgs län, Höjentorps fögderi, 1710—1714, angående Ljunghem. LA Gbg
- 8 Jordebok, Skaraborgs län, Höjentorps fögderi, 1715, angående Ljunghem. Kam-kol
- 9 Ljunghems kyrkobok 1663—93 samt 1695—1780. LA Gbg
- 10 Regementsrulla 1706 för Översten Lars Hiertas cavalleriregemente (dvs Upplands 5-männingskavalleriregemente) KA
- 11 Reuterswärd, Erik, Chefsrevisor, "En Reuterswärdsk Baedeker", stencil, dels juli 1975, dels okt 1976
- 12 Reuterswärd, Gösta FP, Kammarråd, "Ättlingar till majoren Anders Hof-Reuterswärd och hans två fruar", Släktföreningen 1979, stencil
- 13 Sköldebrev för lieutenanten under Westgöte Cavalleriet Anders Hoff, riksregistraturet för 1690 augusti. RA
- 14 Valle härads Dombok 1681 LA Gbg

Anm. Se även Källhänvisningar, avsnitt 6.

Intervjuer med:

von Konow, Jan, fil. lic. Armémuseum, rörande symboliken i adelsvapen
 Larsson, Bertil, kyrkvaktmästare, Edhem, rörande Ljunghems kyrka m m
 Möller, Pontus, riddarhusgenealog, rörande frågor om släktvapnet, skölden i
 Riddarhuset och introduktionen

Bilaga.

Avskrift av brev från Anders Hof till Magnus Gabriel De la Gardie.

Högborne H:r Grefwe Sweriges Rjkes Cantzeler allernådigste Herre,

Såsom Eders Höghgreffl: Excell:z hafwer i Nåder behagat, afhandlat från migh, och mijne söskone, vårt fördetta Skattehemman uthi Lerdala, och till samma bördz afbetalningh anårdningh gifwit till Hauptman sal: Oluff Broms, hwar effter sedan bookhållaren Hans Claeson, een Assignation hafwer skrifwit till hauptman som nu ähr Anders Swenson att lefwerera af Höyentorpz 1677 åhrs landborenttan betalningen; Nu såsom dâth intet hafwer kunnadt Effectueras, hwarföhre inkommer iagh i diupestre underdånigheet å min och mijne fattige söskones wägnar mädh denna underdånighe skreft. begiärandes Aldra ödmiukeligaste, Eders Höggrefl: Excell:z täcktes oss Assignera nu på 1679 åhrs intrader, gudh weet här ähr någre af söskona oförsörjdha, hwilka så wäll som iagh, nu högdte behöfwa någon hielp, hwar mädh och Eders Höghgreffl. Excell:z ährethe een högh nådh, och förblif:r iagh intill min döödstundh.

Eders Höghgreffl: Excell:z

Åketorp d: 24
 april 1679

Underdånigste
 Tienare
 Anders Hoof